

VADIM MURODXONOV

321.161.
4-89

UYGA QAYTISH

QISSA VA HIKOYALAR

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

Kitob shu erda ko'rsatilgan muddatdan
echiktirilmagan holda topshirillishi shart

yangi birlimlar miqdori _____

h.
or
86.

3-8.

**JAHON
ADABIYOTI
TURKUMIDAN**

1977

THE
TOWN OF
ST. BONAVENTURE

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

VADIM MURODXONOV

UYGA QAYTISH

Qissalar va hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent

2020

UO'K: 821.161.1-3

KBK 84(2Ros)

M 89

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Umarali Normatov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov, Nurboy
Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Oddiy oiladan chiqqan Katerina boy yigitga turmushga chiqadi. Lekin to'qlikka sho'xlik qilib, xizmatkor yigitga ko'ngil qo'yadi. Buning oqibatida esa yovuzlikka qo'l urib, begunoh insonlarning hayotiga zomin bo'ladi. O'zi esa xor-zorlik va tutqunlikda o'lib ketadi.

Qo'lingizdagi to'plamdan o'rin olgan qissa va hikoyalar sizga manzur bo'ladi, degan umiddamiz.

ISBN 978-9943-6341-3-8

© Q. Mirmuhamedov va b. (tarj.).

© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2020.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqmiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugna-kiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalari nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L.N.Tolstoy, A. Dyuma, N.V.Gogol, O. de Balzak, A.P.Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G.G.Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Alp Dundar, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandar, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muyassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar o'g'irgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijodi namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'g'irmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalarini ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'lchamlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunolarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

**MSENSK UYEZDIDAN CHIQQAN
MAKBET XONIM**

Qissa

Ilk qo'shiqni sen yonib kuyla
(Matal)

BIRINCHI BOB

Bizning tomonlarda ba'zan shunaqangi toifa odamlar uchraydiki, bunday uchrashuvlardan so'ng oradan ancha-muncha yil o'tgan bo'lsa-da, ularning ayrimlarini eslaganingda vujuding jimirlab, qalbing hayajonlanib ketadi. Savdogar xotini Katerina Lvovna Izmaylova ana shunday odamlar toifasidan edi; bir paytlar u juda mudhish bir fojiga qo'l urgan ediki, bizdagi aslzoda kishilar, Katerina Lvovnani, ana shu yovuz qilmishidan keyin, Msensk uyezdidan chiqqan Makbet xonim², deb atay boshlagan edilar.

Katerina Lvovna uncha go'zal bo'lmasa ham, sirtidan qaraganda istarasi issiq juvon edi. U yigirma to'rt yoshga qadam qo'ygandi; bo'yi uncha baland emas, qaddi-qomati kelishgan, bo'yni xuddi sayqallangan marmardek silliq, yelkalari durkun, nafis burni ipga tortganday to'g'ri, qora ko'zlari tiyrak, oppoq peshanasi keng, sochlari tim-qora edi. Uni bizdagi savdogar Izmaylovga erga berdilar. Izmaylov bu qizga muhabbat tufayli ham, qandaydir xohish bilan

¹ *Msensk uyezdi* – Oryol guberniyasidagi bir uyezd.

² *Makbet xonim* – V. Shekspirning „Makbet“ nomli tragediyasi qahramoni; u badqahr va o'ta makkor ayol bo'lgan.

ham emas, shunchaki xotinli bo'lish maqsadida uylandi, xolos. Katerina kambag'al qiz bo'lgani uchun kuyov tanlaydigan ahvolda emasdi. Izmaylovlar uyi shahrimizdagi nufuzli xonadonlardan biri: ularning bu uyezdda ijaraga olgan kattakon tegirmoni bo'lib, oliy nav oqbug'doy uni bilan savdo qilar edilar. Shahar chekkasida daromadli bog'lari va shahar ichida dang'illama uylari ham bor edi. Umuman, ular badavlat savdogarlardan. Buning ustiga, oilalari ham katta emas. Oila a'zolari: yoshi saksonga borib qolgan, ko'p yillardan beri beva qaynata Boris Timofeich Izmaylov; uning o'g'li – Katerina Lvovnaning eri Zinoviy Borisich (bu ham allaqachon ellik yoshni qoralagan) hamda Katerina Lvovnaning o'zi, vassalom. Katerina Lvovna, garchi Zinoviy Borisich bilan turmush qurganiga besh yil bo'lib qolgan bo'lsa ham, hanuz farzand ko'rmagan edi. Zinoviy Borisich Katerina Lvovnaga uylanmasdan oldin birinchi xotini bilan yigirma yilcha umr kechirdi, ammo undan ham farzand ko'rmagandi. Beva qolganidan keyin, shoyad shu ikkinchi xotinimdan butun mol-u davlatimga merosxo'r bo'luvchi farzand ko'rsam, deb orzu qildi; lekin, mana, Katerina Lvovna bilan ham uning baxti ochilmadi, orzusi ushalmadi.

Befarzandlik Zinoviy Borisichning dilini og'ritar, na faqat Zinoviy Borisich, uning otasi, qariya Boris Timofeich ham, hatto Katerina Lvovnaning o'zi ham bu alamli darddan yurak-bag'rilar o'rtanib, qattiq qayg'urardilar. Gir atrofi baland devor bilan o'ralib, itlari zanjirlardan bo'shatib yuboriladigan bu badavlat xonadondagi diqqinafas hayotdan yuragi ziq bo'lib ketgan boyvuchcha xotin, agar Xudo unga farzand ato etganida bormi, jigargoshasini tun-u kun bag'riga bosib ardoqlagan bo'lardi, albatta. Ikkinchi tomondan – „O'zi nega erga tegding, niyating nima, bepusht ekansan, nimaga endi sho'rlikning

boshini bog'lading?" – deb qilingan ta'na-malomatlar juvonning yuragiga nashtardek sanchilardi – go'yo o'z eriga ham, qaynatasiga ham, bu savdogarlarning jamiki qarindosh-urug'lariga ham xiyonat qilayotgan aynan u, ya'ni Katerina Lvovna edi.

Qaynatasining uyida u hech narsaga muhtoj bo'lmay, huzur-halovatda kun kechirayotgan bo'lsa ham, doim yuragi siqilar edi. Mehmonga ahyon-ahyonda bir borar, shunda ham eri bilan birgalikda faqat savdogarlarnikiga borardiki, bunday mehmondorchilik uning ko'nglini zaracha ham ovutmasdi. Bu toifa odamlar hazil-mutoyibani bilmaydigan dag'altabiat kishilar bo'lib, nuqul Katerina-ning qanday o'tirganini, qanday turgani va yurganini zindan kuzatar edilar, vaholanki, Katerina Lvovna yuragida o'ti bor juvon edi, turmushga chiqmasidan oldin, qizlik paytida u odmigina erkin hayot kechirishga odatlangan. Istagan paytida qo'liga chelak olib, daryo bo'yiga suvga borar, xohlasa, bandargohda ko'ylagini yechmasdan cho'milar yo bo'lmasa, chetan devor yonidan o'tib ketayotgan yigitlarning ustiga, hazillashib pista po'choqlarini sochib yuborardi; lekin bu yerda hayot butunlay boshqacha. Qaynatasi bilan eri ertalab barvaqt turishadi, soat oltida choy ichishib, har biri o'z ishiga ketadi, Katerina bo'lsa kun bo'yi bekorchilikdan xonama-xona sandiraqlab yurgani-yurgan. Hamma yer chinniday ozoda, hamma yoq sokin va ovloq, ikonalar oldida shamchiroqlar porlab turadi, butun boshli uyda na „tiq“ etgan tovush, na biron kim-saning ovozi eshitiladi.

Katerina Lvovna huvullagan xonalarda sandiraqlab yurib, zerikkanidan esnay boshlaydi, shunda u zinadan boloxonadagi er-xotin uchun ajratilgan mo'jazgina yotoqqa ko'tariladi. Shu yerda u deraza oldiga o'tirib, xizmatkorlarning ombor oldida kanop tolalarini o'lchasha-

yotganini yo oqbug‘doy unini qoplarga solishayotganini kuzatadi – shunda yana og‘zi ochilib esnay boshlaydi; yaxshi-ku qaytaga: bir-ikki soat mizg‘ib oladi, uyg‘ongach, yana savdogarlar xonadoniga xos o‘sha rus dilgirligi boshlanadiki, bunday ahvolda yashagandan ko‘ra o‘zini dorga osib o‘ldirish yuz karra quvonchliroq, deyishadi. Katerina Lvovnaning kitob mutolaa qilishga uncha hushi yo‘q, ustiga-ustak, bu xonadonda shundoq ham bitta Kiyev pateriki¹dan boshqa hech qanday kitob yo‘q edi.

Katerina Lvovna qaynatasining boy-badavlat xonadonida bemehr eri bilan besh yildan beri shu tarzda yuragi toq bo‘lib yashab kelardi, lekin, ma‘lumki, uning bu dilgir kayfiyatiga hech kim e‘tibor ham bermasdi.

IKKINCHI BOB

Katerina Lvovna erga tekkanining oltinchi bahorida Izmaylovlar tegirmoni to‘g‘onini suv olib ketdi. Aksiga olib, bu payt tegirmonda ish oshib-toshib yotgan edi. Af-suski, tegirmonga juda katta ziyon yetgan: suv tegirmon novini ko‘tarib turgan pastki to‘sin tagiga oqa boshladi, uni shosha-pisha tuzatishning iloji bo‘lmadi. Shunda Zinoviy Borisich tevarak-atrofidan bir talay odamlarni boshlab keldi, o‘zi ham doim shu yerda muqim bo‘ldi, shahardagi ishlarning bari chol otaning o‘ziga qolgan edi, Katerina Lvovna esa hayhotday uyda yolg‘iz o‘zi ertadan kechgacha yuragi siqilib vaqt o‘tkazardi. Erining uyda yo‘qligi avvaliga uni zeriktira boshladi, lekin ayni chog‘da uning yo‘qligi, qaytaga yaxshi bo‘lganday edi. U yolg‘izlikda o‘zini erkinroq his qila boshladi. Katerina Lvovnaning eriga hech qachon ko‘ngli bo‘lmagan, erining yo‘qligi esa

---

¹ Kiyev pateriki („Otlar kitobi“) – qadimgi rus adabiyoti namunalaridan biri.

bu uyda unga xo‘jayinlik qiluvchilarning bittaga kamayganidan dalolat beradi.

Bir kuni Katerina Lvovna boloxonadagi o‘z ko‘shkida o‘tirarkan, hech narsa haqida o‘ylamay, nuqul homuza tortaverdi. Nihoyat, bekor o‘tirib, og‘zini kappa-kappa ochib esnayverganidan o‘zi uyalib ketdi. Hovlida havo biram yoqimli: kun iliq, charog‘on, xushvaqt, bog‘ning yashil panjarali devori orasidan turfa xil qushlarning daraxtdan daraxtga, butoqdan butoqqa pir-pir uchayotgani ko‘rinib turardi.

„Voy, nima bo‘ldi menga – nuqul homuza tortganim-tortgan? – deb o‘yladi Katerina Lvovna. – Undan ko‘ra pastga tushib, hovlida sayr qilganim yo bog‘ni aylanganim yaxshimasmi?“

U qoplama kalta po‘stinni yelkasiga tashlab, pastga tushdi.

Hovli biram charog‘on, biram xushbahra, to‘rdagi omborlar oldida esa sho‘x-sho‘x kulgi yangrardi.

– Muncha og‘zinglar qulog‘inglarda? – so‘radi Katerina Lvovna qaynatasining gumashtalaridan.

– Bilasizmi, onaginam Katerina Lvovna, biz tirik cho‘chqani tarozida tortib ko‘rdik, – deb javob qildi ishboshi.

– Qanaqa cho‘chqani?

– Aksinyani-da – u o‘g‘il tug‘gan bo‘lsa ham, lekin bizni cho‘qintirish marosimiga chaqirmadi, – dedi kulib turib chiroyli chehrasi sullohona boquvchi, timqora sochlari jingalak, iyagida soqoli endigina sabza urgan yosh yigit.

Shu payt tarozi shayiniga osilgan un bochkasidan oshpaz xotin Aksinyaning cho‘g‘day qizarib ketgan oytovoq yuzi mo‘raladi.

– Yashshamagur shaytonlar, – deya qarg‘andi oshpaz xotin tarozining temir shayiniga osilib, tebranib turgan un bochkasidan chiqishga urinarkan.

– Hozir, tushlik qilmaganida sakkiz pud keldi, agar hali bir bog‘lam pichan yeb olsa, qadoqtoshlar ham yetmay qoladi uni tortishga, – dedi yana haligi chiroyli yigit va oshpaz xotinni bo‘chkadan un qoplari ustiga ag‘darib tushirdi.

Xotin hazilomuz javrab-javrab o‘zini tartibga keltirdi.

– Qani, men qancha kelarkanman? – dedi hazillashib Katerina Lvovna va arqondan ushlab tarozi pallasiga chiqib turdi.

– Uch pud-u yetti qadoq, – dedi yana o‘sha chiroyli yigit Sergey ikkinchi pallaga qadoq toshlarni qo‘yarkan. – Vo ajab!

– Nimaga ajablanyapsan?

– Toshingiz atigi uch pud ekanligiga, Katerina Lvovna. O‘ylaymanki, sizni kun bo‘yi qo‘lda ko‘tarib yurish kerak – shunda ham hech charchamaysan, qaytaga, miriqib huzur qilganday bo‘lasan.

– Nima, seningcha, men odam emasmanmi? Baribir toliqib qolasan, – dedi bunaqa qochiriq gaplardan ancha chiqib qolgan Katerina Lvovna qizarib ketib; keyin kutilmaganda uning sho‘x-sho‘x, quvnoq so‘zlar aytib, odamlar bilan chaqchaqlashgisi keldi.

– Hecham-da! Sizni men hatto saodatli arab yurtigacha bemalol ko‘tarib borgan bo‘lardim, – dedi Sergey Katerina Lvovnaning ilmoqli gapiga javoban.

– Sen, yigit, noto‘g‘ri gapirding, – dedi qopga un solayotgan mujik. – Bizda qanaqa og‘irlik, qanaqa salmoq bo‘lishi mumkin? Nima, tosh bosarkanmi jismimiz? Bizning jismimizda, ukam, son bor, lekin salmoq yo‘q: jismimiz emas, kuchimiz, ha, faqat kuchimiz tosh bosadi.

– Bilasizlarmi, men qizlik paytimda juda kuchli edim, – dedi Katerina Lvovna yana o‘zini tiyib turolmay. – Ko‘pchilik erkaklar meni hech yengolmaganlar.

– Qani, uzating-chi qo‘lingizni, agar shu gapingiz rost bo‘lsa, – deb iltimos qildi o‘ktam yigit.

– Voy, uzugim: qo‘limni og‘ritding! – chinqirib yubordi Katerina Lvovna Sergey uning qo‘lini siqqanida va ikkinchi qo‘li bilan yigitni itarib yubordi.

Bekaning qo‘lini qo‘yib yuborgan Sergey bu turtkidan ikki qadam orqaga tisarilib ketdi.

– Hm... Ana senga ayol kishi, – dedi hayron qolgan mujik.

– Yo‘q, agar xohlasangiz kurash tushaylik, – dedi Sergey jingalak sochlarini tarvaqaylatib.

– Mayli, boshla, – dedi vaqtichog‘likka mayl qo‘ygan Katerina Lvovna va tirsaklarini ko‘tardi.

Sergey bu yosh bekani quchoqlab, uning lo‘ppi siynalarini o‘zining qizil ko‘ylak kiygan ko‘kragiga bosdi. Katerina Lvovna yelkalarini silkitib, uning quchog‘idan sirg‘alib chiqmoqchi bo‘lgan edi, lekin Sergey uning oyog‘ini yerdan uzib ko‘tardi, biroz vaqt shu alfozda turdi-da, so‘ng to‘nkarilgan g‘alla yashigi ustiga astagina o‘tqazdi.

Katerina Lvovna kerilib maqtagan kuchini hatto ishga solishga ham ulgurmadi. U loladek qizarib ketib, o‘tirgan yerida yelkasidan tushib ketgan kalta qalpog‘ini to‘g‘riladi, keyin asta-asta yurib ombordan chiqib ketdi; Sergey esa mardona tomoq qirib qo‘yib qichqirdi:

– Qani, hey Xudoning notavon bandalari! Anqaymasdan tort unni, yarim qilma butunni, qoplarga to‘ldirib sol, ortganini olib qol...

Sergey hozir bu yerda bo‘lib o‘tgan ishga mutlaqo beparvodek ko‘rinardi.

Katerina Lvovnaning orqasidan kelayotgan Aksinya derdi:

– O‘lguday xotinboz bu kasofat Seryoja! Har qanaqa ayolni ham o‘zining qaddi-qomati, chiroyli husni bilan

bir zumda avrab rom qiladi badbaxt, tilyog‘lamalik bilan xushomad qila-qila axiyri gunohga botirmay qo‘ymaydi, judayam vijdotsiz bu yaramas!

– Sen, Aksinya... haligi, – dedi oldinda ketib borayotgan yosh beka, – haligi... o‘g‘ling tirikmi?

– Tirik, onaginam, tirik – baloyam urmagan! Hech kimga keragi yo‘q odamning joni qattiq bo‘larkan.

– Kimdan orttirgansan o‘sha o‘g‘lingni?

– E-e, so‘ramang! O‘yinqaroqlik mevasi – axir el ichida yurganingdan keyin... bo‘larkan-da.

– Bizda ko‘pdan beri ishlaydimi anavi yigit?

– Kim? Sergeyni so‘rayapsizmi?

– Ha.

– Bir oycha bo‘lib qoldi. Ilgari Kopchanovlarnikida xizmat qilgan ekan, ho‘jayini haydab yuboribdi. – Aksinya bu yog‘iga pichirlab gapirdi. – Mish-mishlarga qaraganda, uy bekasi bilan oshiq-ma’shuq bo‘lganmish... Xudodan qo‘rqmaganini qarang bu murtadning!

UCHINCHI BOB

Xira tortgan iliq havo og‘ushidagi shaharda qosh qoraya boshlagan payt. Zinoviy Borisich hali ham tegirmondan qaytmagan. Qaynata Boris Timofeich ham uyda yo‘q: u, meni kechlik taomga kutmanglar, deb tayinlab, eski qadr-donining tug‘ilgan kuniga mehmonga ketgan. Katerina Lvovna bekorchilik tufayli barvaqt kechlik qildi, keyin boloxonadagi ko‘shki derazasini ochib, uning yondoriga suyangancha pista chaqib, po‘choqlarini tupurib o‘tirdi. Hamma xizmatkorlar oshxonada ovqatlanishdi, keyin birin-ketin hovliga chiqishib, uxlagani har yoqqa: kimlar omborxonalarga, kimlar xushbo‘y pichan g‘aramlari ustiga tarqalishdi. Oshxonadan eng oxirida Sergey chiqdi. U

hovlida biroz tentirab yurdi, itlarni zanjirdan yechib yubordi, so'ng Katerina Lvovnaning derazasi tagidan o'tarkan, bosh ko'tarib unga qaradi va egilib ta'zim qildi.

– Salom, – dedi o'z ko'shkida o'tirgan Katerina Lvovna past ovoz bilan; bu payt butun hovli xuddi suv quygan-dek teran sukutga cho'kkan edi.

– Begoyim! – degan ovoz keldi ikki daqiqadan keyin Katerina Lvovnaning eshigi ortidan.

– Kim u? – so'radi qo'rqib ketgan Katerina Lvovna.

– Qo'rqmang, bu men, Sergeyman, – javob qildi gumashta yigit.

– Nima kerak senga, Sergey?

– Sizga gapim bor edi, Katerina Lvovna: arzimagan bir narsa so'ramoqchiydim, begoyim; ijozatingiz bilan bir zumgagina huzuringizga kirsam.

Katerina Lvovna kalitni burab, Sergeyni xonaga kiritdi.

– Nima deysan? – deb so'radi u o'zi deraza tomon tisarilar ekan.

– Sizda, Katerina Lvovna, o'qigani bironta kitob yo'qmikin, deb kelgandim. Zerikib ketyapman juda ham.

– Menda hech qanaqa kitob yo'q, Sergey, kitob o'qimayman sira, – deb javob qildi Katerina Lvovna.

– Biram zerikyapmanki, – deb zorlandi Sergey.

– Nimaga endi zerikarkansan?

– Qiziqsiz-a, nega endi zerikmay. Qirchillama yigitman axir, lekin monastir rohiblari singari kun kechiryapman, kim bilsin, bunaqada to go'rga kirgunimizcha so'qqabosh bo'lib o'tib ketamizmi deyman. Ba'zi payt shunaqangi ayanchli ahvolga tushaman...

– Nega uylanmaysan?

– Eh, begoyim, uylan, deb aytishga oson! Kimga ham uylanardim? Xashaki bir odam bo'lsam, badavlat xonadonning qizi menga tegmasa – kambag'al bo'lganimdan.

Katerina Lvovna, o'zingiz ham yaxshi bilasiz, bizlar omi odamlarmiz. Nima, o'sha boyvuchcha qizlar muhabbat nimaligini bilisharmidi? Ana ko'rdingizmi, boylar uchun begona muhabbat degan so'z. Lekin siz, aytishim mumkinki, muhtojlikdagi har qanday odamga tasalli bera olasiz, holbuki o'zingiz mana bu uy sohiblari qo'lida xuddi qafasdagi qushchadek erksizsiz.

– Ha, men ham zerikaman, – degan gap Katerina Lvovnaning og'zidan chiqib ketdi.

– Axir zerikmay bo'larkanmi, begoyim, bunaqa g'urbatxonada! Basharti siz, xuddi boshqalarga o'xshab, o'zingizga chetdan bironta ovunchoq orttirganingizda ham, u bilan yuz ko'rishishingiz amri mahol bo'lardi.

– E, qo'y... gapirma unaqa gaplarni. Agar bitta bola tug'ib olganimda bormi, u bilan ovunib, zerikmay yashay-verardim.

– Ammo-lekin, men sizga aytsam, begoyim, o'sha bola o'zidan o'zi paydo bo'lmaydi-da; buning uchun biron-bir turtki kerak. Nima, ne-ne xo'jayinlar qo'lida ishlab, sizdek ayollarning achchiq qismatlarini ko'ra-ko'ra, ko'zimiz pishimabdimi bizning? Esingizda bo'lsa, shunday bir qo'shiq bor: „Sen bo'lmasang, meni, mahbubam, qamrab olur doim qayg'u-g'am“; ana shu qayg'u-g'am, men sizga aytsam, Katerina Lvovna, yuragimga shunday og'uli nashtar bo'lib sanchilyaptiki, qaniydi po'lat xanjar bilan ko'ksimni chok qilib, yuragimni sizning oyog'ingiz ostiga tashlasam. Shunda ruhim yengil tortgan, yuz karra yengil tortgan bo'lardi...

Sergeyning ovozi titray boshladi.

– Nega endi sen yurak dardingni kelib-kelib menga aytyapsan? Keragi yo'q menga bunaqa gaplarning. Bor, ket bu yerdan...

– Yo'q, uzr, begoyim, – dedi Sergey butun vujudi titrab

Katerina Lvovna tomon qadam tashlarkan. – Men bilaman, ko‘ryapman, hattoki juda yaxshi sezyapman ham, tushunib turibman ham ahvolingiz menikidan yaxshiroq emasligini; mana, faqat hozir, – dedi u bir entikib olib, – hozir... shu damda bo‘ladigan hamma ish faqat sizning qo‘lingizda, sizning ixtiyoringizda, begoyim.

– Nima deyapsan o‘zi? Nima? Nega xonamga chiqding? O‘zimni derazadan tashlayman, – dedi Katerina Lvovna butun vujudini g‘ayritavsif vahima qamrab olayotganini sezib, deraza tokchasidan mahkam ushlab olarkan.

– O mening jonim-jonim! Nima qilasan o‘zingni derazadan tashlab? – deb sullohona pichirladi Sergey va boyvuchcha bekani deraza oldidan tortib olib, mahkam bag‘riga bosdi.

– Voy o‘lmasam! Oh! Qo‘yvor, – pichirladi Katerina Lvovna ingroq tovush bilan. U Sergeyning qaynoq bo‘salaridan tobora bo‘shashib borarkan, beixtiyor yigitning mardona pinjiga suqilib kirardi.

Sergey bekani xuddi go‘dak boladay ko‘tarib, xonaning qorong‘i burchagiga olib ketdi.

Xona teran sukutga toldi; bu sukunatni faqat Katerina Lvovnaning karavoti boshida devorga osib qo‘yilgan erining cho‘ntak soati chiqillashi buzardi; ammo bu chiqillash hech nimaga xalal bermadi.

Oradan yarim soat o‘tdi; Katerina Lvovna Sergey tomonga qaramay, to‘zib paxmaygan sochlarini kichkina ko‘zgu qarshisida tartibga keltirarkan, dedi:

– Ket endi.

– Nega endi bu yerdan ketarkanman? – quvnoq ohangda quvlik bilan javob qildi Sergey.

– Qaynatam eshiklarni qulflab qo‘yadi.

– Voy jonginam-ey! Qaysi yigit ma‘shuqasining oldiga faqat eshikdan kirarkan? Sening huzuringga kirishim yo

xonangdan chiqishim uchun menga hamma yoq eshik, – deb javob qildi yigit, boloxonani ko‘tarib turgan ustunlarga ishora qilar ekan.

TO‘RTINCHI BOB

Zinoviy Borisich uyida yana bir hafta bo‘lmadi, bu asnoda uning xotini haftaning har tuni to tong otguncha Sergeyning og‘ushida bo‘ldi.

Bu kechalarda Zinoviy Borisichning xobxonasida, qaynataning yerto‘lasidan olib chiqilgan maylar ichildi, turfa xil shirinliklar yeyildi, bekaning asal lablaridan entika-entika bo‘salar olindi, par yostiqa yoyilgan tim-qora jingalak soch tolalari mayin-mayin silandi. Vaholanki, bandaning yuradigan yo‘li hamma vaqt ham silliq-tekis bo‘lavermaydi, unda o‘ydim-chuqur joylar ham uchraydi.

Boris Timofeichning hech uyqusi kelmadi: qariya tungi yo‘l-yo‘l chit ko‘ylakda huvullagan uy ichida xonama-xona tentirab yurib, goh u, goh bu derazadan hovliga nazar tashlardi. Qarasa, kelinining derazasi ostidagi ustundan qizil ko‘ylak kiygan xizmatkor Sergey asta-sekin tushib kelyapti. Ana xolos! Boris Timofeich uydan o‘qday otilib chiqib, azamatning oyog‘iga chang soldi. Yigit xo‘jayinining qulog‘i tagida shavla qaynatmoqchi bo‘lib o‘g‘irildi-yu, lekin shovqin ko‘tarilishini o‘ylab, shashtidan qaytdi.

– Qani gapir, – dedi Boris Timofeich, – qayerdan tushyapsan, o‘g‘ri?

– Qayerda bo‘lgan bo‘lsam ham, endi u yerda yo‘qman, Boris Timofeich, – deb javob qildi Sergey.

– Kelinimning xonasida tunadingmi?

– Qayerda tunaganimni, xo‘jayin, o‘zim bilaman; siz, Boris Timofeich, yaxshisi, gapimga quloq bering: bo‘lib

o'tgan ishni, otaginam, endi to'g'rilab bo'lmaydi; undan ko'ra siz, hech bo'lmasa xonadoningiz sha'niga isnod keltirmaslikni o'ylang. Ochig'ini aytavering, meni nima qilmoqchisiz? Nima bilan ko'nglimni ovlamoqchisiz?

— Sen gazandani besh yuz qamchi bilan siylamoqchiman, — dedi Boris Timofeich.

— Ayb menda — ixtiyor sizda, — deb rozi bo'ldi yigit. — Ayting, qayoqqa boray? Mayli, icha qoling qonimni.

Boris Timofeich Sergeyni o'zining kichkina, ammo pishiq qurilgan omborxonasiga boshlab borib, to o'zi holdan toyguncha qamchi bilan savaladi. Sergey biron marta ham ingramadi, lekin og'riq alamidan ko'ylagi yengining yarmini g'ajib tilka-tilka qildi.

Boris Timofeich Sergeyni to orqasidagi qonli qamchi izlari qotib bitguncha shu omborxonada qoldirdi; oldiga sopol ko'zada suv qo'ydi, keyin eshikni otning kallasi-day qulf bilan qulflab, o'g'lini chaqirib kelgani odam yubordi.

Lekin Rusiya zaminida yuz chaqirimli tuproq yo'lni hatto hozir ham tez bosib o'tib bo'lmaydi; Katerina Lvovna bo'lsa endi bir soat ham Sergeysiz turolmay qolgan edi. Kutilmaganda uning g'ayrati jo'sh urib, g'aflatda yotgan yovvoyi tabiati ko'z ochdi-yu, tiyiqsiz qat'iy harakatlar qila boshladi. Sergeyning qayerda yotganini bilib oldi, u bilan temir eshik ortida turib gaplashdi va kalitni qidirib topgani yugurib ketdi. So'ng „Qo'yvoring, dadajon, Sergeyni“, — dedi u qaynatasi oldiga kelib.

Cholning rangi bo'zarib ketdi. U shu choqqacha hamisha mo'min-qobil bo'lib kelgan, illo endilikda fahsh ishga ruju qo'ygan kelinining bunday sullohlik qilishini hech kutmagan edi.

— Nimalar deyapsan, behayo? — deb u Katerina Lvovnaga tanbeh bera boshladi.

– Qo‘yvoring uni, – derdi Katerina Lvovna, – vijdonim haqqi qasam ichaman, hech qanday yomon ish bo‘lmagan o‘rtamizda.

– Yomon ish bo‘lmagan de! – dedi chol tishlarini g‘ijir-latib. – Bo‘lmasa tuni bilan nima qildinglar boloxonada? Eringning yostiqlarini qoqib ko‘pchitdinglarmi?

Lekin kelin nuqul, „qo‘yvoring, qo‘yvoring“, deb tixirlik qilaverdi.

– Unday bo‘lsa, – dedi Boris Timofeich, – yaxshilab qulog‘ingga quyib ol: hali ering kelsin, shunda seni – hayoli, pokiza xotinni otxonaga olib kirib po‘stagingni qoqamiz, anavi ablahni bo‘lsa ertagayoq qamatib yuboraman.

Boris Timofeich shunday qarorga kelgan edi, lekin qarori amalga oshmadi.

BESHINCHI BOB

Boris Timofeich yotar oldidan qo‘ziqorinli bo‘tqa yegan edi, uning jig‘ildoni qaynadi; keyin birdan ko‘krak osti qattiq achib, azza-bazza o‘qchib qusa boshladi, ertalabga qolmay joni uzildi, xuddi omborxonadagi kalamushlardek – Katerina Lvovna o‘sha kalamushlar uchun o‘qtin-o‘qtin zaharli oq kukun doridan ovqat tayyorlab turardi.

Mana, Katerina Lvovna Sergeyni cholning zindonidan olib chiqib, uni erining to‘shagiga yotqizdi va yelkasidagi qamchi izlarini davolay boshladi; Boris Timofeichni esa hech qanday ishtibohga borib o‘tirmay, xristian dini udumi bo‘yicha dafn etdilar. Shunisi qiziqki, nega bunday bo‘ldi, deb hech kim so‘ramadi ham, o‘ylamadi ham: Boris Timofeich qo‘ziqorin yeb o‘libdi – nima bo‘pti, qo‘ziqorindan o‘lganlar son mingta. Cholni shosha-pisha dafn qilishdi, o‘g‘lining yetib kelishini ham kutishmadi, chunki tashqari-

da havo issiq edi, Zinoviyy Borisichni chaqirib kelish uchun tegirmonga yuborilgan odam uni u yerdan topmabdi – Zinoviyy Borisich yuz chaqirimcha narida arzonga sotiladigan o‘rmon daragini eshitib, o‘sha o‘rmonni ko‘rgani ketgan ekan, lekin qayerga ketayotganini hech kimga aytmabdi ham.

Katerina Lvovna bu ishni boshqarib bo‘lgach, butunlay quyushqondan chiqib ketdi. U shundoq ham dovyurak xotinlardan edi, endi bo‘lsa uning nimalarni ko‘ngliga tukkanini hech bilib bo‘lmasdi; u savlat to‘kib kerilib yurar, hovlidagi hamma odamlar ustidan hukmronlik qilar, Sergeyni esa yonidan bir qadam nari ketkazmasdi. Hovlidagi xizmatkorlar bekaning bu yurish-turishini ko‘rib hayron bo‘lishgan edi, Katerina Lvovna saxovat ko‘rsatib, hammaning ko‘nglini oldi va odamlarda uyg‘ongan ajablanish zumda barham topdi. „Nima bo‘pti, – deyishardi ular, – bekamiz Sergey bilan til topishibdi, xolos. Bu uning ishi, javob beradigan ham o‘zi“.

Bu orada Sergey butunlay sog‘ayib, yana qaddini tikladi va Katerina Lvovnaning atrofida xuddi babaq xo‘rozday parvona bo‘la boshladi; ularning oshiq-ma‘shuqlik hayoti yana avjiga mindi. Lekin to‘xtamay o‘tib borayotgan vaqt nafaqat ularga, o‘zgalarga ham xizmat qilardi: Katerina Lvovnaning anchadan beri uzoqda bo‘lgan eri Zinoviyy Borisich, mana, g‘azabi jo‘sh urib, shoshgancha uyiga kelayotgan edi.

OLTINCHI BOB

Tushdan keyin tashqarida havo jazirama edi, buning ustiga, xira pashsha juda jonga tegdi. Katerina Lvovna yotoqxona derazasi qopqog‘ini yopdi, yana ichkaridan uni shol ro‘moli bilan ham to‘sib qo‘ydi-da, huzur qilib

dam olgani savdogar erining momiq to'shagiga Sergey bilan birga yotdi. Katerina Lvovna goh pinakka ketib, goh uyg'oq yotarkan, vasvasali taxayyullar ta'siridan vujudi cho'g'dek qizib, qora terga botar, harorati ko'tarilib, bazo'r hansirab nafas olardi. Beka, garchi uyg'onadigan payt kelganini, bog'ga tushib choyxo'rlik qilishi lozimligini sezayotgan bo'lsa ham, hech o'rnidan turolmasdi. Mana, nihoyat, oshpaz xotin kelib eshikni taqillatdi. „Olma tagida, – dedi u, – samovar o'chib qolyapti“. Katerina Lvovna zo'rg'a uyg'ondi va yonida – o'zi bilan Sergey o'rtasida yotgan mushukni erkalay boshladi. Bu yoqimtoy, bo'zrang, durkun va xo'ppa semiz mushukning mo'ylovi xuddi soliq yig'adigan burmistrnikiga o'xshardi. Katerina Lvovna mushukning momiq yungini titkilar, u esa nuqul to'mtoq tumshug'i bilan bekaga suykalar va asta ming'irlab qo'shiq aytardi – go'yo ishq-muhabbatdan saboq berayotgandek. „Nega kirdiykin-a bu mushuk xonamga? – deb o'yladi Katerina Lvovna. – Deraza oldiga qaymoq qo'ygandim, hali yalab yeb qo'yadi yashshamagur. Haydab yuborishim kerak“, – degan qarorga keldi u va mushukni ushlab otib yubormoqchi bo'ldi, lekin mushuk uning barmoqlari orasidan xuddi tumandek sirg'alib chiqib ketdi. „Tavba, qayoqdan kelib qoldi o'zi bu mushuk uyimizga? – deb o'yladi Katerina Lvovna hamon bosinqirab. – Hech qachon mushuk zoti bo'lmagandi bu yerda, qay go'rdan kelib qoldiykin-a?“ U yana mushukni ushlab olmoqchi bo'ldi, lekin mushuk ko'rinmay qoldi. „Voy tavba, nima bo'lyapti o'zi? Nima o'zi bu? – mushukmi yo bir balomi?“ – deb o'yladi Katerina Lvovna. U esankirab qolgandi; keyin birdan uyqusi ham, mudrog'i ham qochib, ko'zini ochdi. U xonaning har tomoniga bir-bir ko'z tashlab chiqdi – hech qanaqa mushukpushuk yo'q edi, faqat chiroyli yigit Sergey ma'shuqasini baquvvat qo'li bilan quchib uxlab yotardi.

Mana, Katerina Lvovna oʻrnidan turib toʻshagida oʻtirdi, Sergey oʻpa-oʻpa, suya-suya gʻijimlangan par toʻshak bilan parq-u yostiqni tekisladi-da, choy ichgani bogʻga tushib ketdi. Quyosh endi ufqqa yonboshlay boshlagan, of-tobda qizigan zaminga gʻoyat xushbahra sehrli oqshom tushayotgan edi.

– Uxlab qolibman, – dedi Katerina Lvovna Aksinyaga va oppoq gullab turgan olma daraxti tagiga yozilgan gilam-ga borib oʻtirdi. – Senga bir gap aytaman, Aksinyushka – taʼbirini bilarmikansan? – dedi u oshpaz xotinga, finjon likopchasini sochiq bilan artarkan.

– Nima, onaginam?

– Nafaqat xobimda, oʻngimda ham allaqanday mushuk nuqul qoʻynimga kiraveradi.

– Voy, u rostdanam mushukmi?

– Rost, mushuk.

Katerina Lvovna qoʻyniga mushuk qanday kirganini soʻzlab berdi.

– Nima qilardingiz uni erkalab?

– Kim biladi deysan! Oʻzim ham bilmayman nega uni erkalaganimni.

– Voy tavba! – dedi oshpaz xotin.

– Oʻzim ham juda hayronman.

– Buning taʼbiri – chamamda, kimdir sizning oldingiz-ga kelmoqchiga oʻxshaydi yo, ehtimol, boshqa biron ish sodir boʻlar.

– Axir nima boʻlishi mumkin?

– Nima boʻlishini hech kim aniq aytolmaydi sizga, tasadduq, hech kim tushuntirolmaydi ham buni, illo bir nima yuz berishi aniq.

– Bir oy tushimga oy kirib chiqdi, endi boʻlsa, mana, mushuk, – deb gapida davom etdi Katerina Lvovna.

– Oy – bu chaqaloq.

Katerina Lvovna cho'g'day qizarib ketdi.

– Nima deysiz, huzuringizga Sergeyini yuboraymi? – dedi Aksinya bekasiga munis dugona bo'lish ishtiyoqida.

– Mayli, – dedi Katerina Lvovna, – gapingda jon bor, yaxshi, chaqira qol: birga choyxo'rlik qilaman.

– Bo'lmasam-chi, albatta, chaqirish kerak uni, – dedi Aksinya va bog'ning eshikchasi tomon o'rdakka o'xshab lapanglab yurib ketdi.

Katerina Lvovna mushuk to'g'risida Sergeyga ham gapirib berdi.

– Bu xayolot, xolos, – dedi Sergey.

– Agar bu xayolot bo'lsa, nega ilgari hech ham ko'rinmagan edi?

– Ilgari nimalar bo'lmagan deysan! Ilgari senga ko'zim tushgan hamono ishqingda o't bo'lib yonardim, endi bo'lsa, mana! Oppoq badaning butunicha meniki.

Sergey Katerina Lvovnani gir-gir aylantirdi va hazil-lashib uni patgilamga tashlab yubordi.

– Voy, boshim aylanib ketdi, – dedi Katerina Lvovna. – Seryoja! Beri kel, yonimga o'tir, – deb chaqirdi uni, ham nozlanib, ham kerishib.

Azamat yigit boshini egib, gulga g'arq bo'lgan olma daraxti tagiga kirdi va Katerina Lvovnaning oyog'i yoniga o'tirdi.

– Sen mening ishqimda yongansan-a, Seryoja?

– Bo'lmasam-chi, yonganman.

– Qanaqa yongansan? So'zlab ber menga.

– E, buni so'zlab bo'larkanmi? Ishq o'tida yonish qanaqa bo'lishini so'z bilan ifodalab bo'larkanmi? Men, koshki vaslingga yetsam, deb orzu qilardim.

– Unda nega men sezmadim, Seryoja, ishqimda yonganingni? Bu bir qarashda seziladi deyishadi-ku.

Sergey indamadi.

– Vaslinga yetish orzusida yurgan ekansan, unda nega doim qo‘shiq aytarding? Nega? O‘zim eshitganman bostirma tagida qo‘shiq aytganlaringni, – deb yana so‘roqqa tutdi Katerina Lvovna mahbubini erkalarkan.

– Qo‘shiq nima ekan? Uni hamma aytadi, ana, chivinini ol, umri bo‘yi g‘ing‘illab kuylagani-kuylagan, lekin bu uning shodlik qo‘shig‘i emas-ku, – deb quruqqina javob qildi Sergey.

Ular sukutga toldilar. Sergeyning ushbu izhori ishqidan Katerina Lvovnaning ko‘ngli yorishib ketdi.

Uning gaplashgisi kelar, lekin Sergey tumshayib gung bo‘lib o‘tirardi.

– Qara, Sergey, axir bu jannat-ku, jannat! – dedi Katerina Lvovna olma daraxtining chamanday gullab turgan quyuq novdalari orasidan beg‘ubor moviy osmondagi munavvar to‘lin oyga mahliyo bo‘lib boqarkan.

Olma daraxtining yaproq va gullari orasidan sizib o‘tayotgan oy shu‘lasi gilamda chalqancha yotgan Katerina Lvovnaning yuz-ko‘zi va butun vujudi bo‘ylab g‘oyat ajib nurli dog‘lar bo‘lib pildirardi, havo sokin, faqat yengilgina esgan iliq shabada pinakka ketgan yaproqlarni asta-asta tebratar, gulga kirgan giyohlar va daraxtlarning nafis atrini uchirib kelardi. Kishining erinchoqlikka, huzur-halovatga, dil xumorini yozishga bo‘lgan ishtiyoqini qitiqlovchi allaqanday xushhollik havoni to‘ldirgan edi.

O‘z gapiga javob olmagan Katerina Lvovna och pushtirang olma gullari orasidan osmonga tikilgancha yana sukutga toldi. Sergey ham sukutda edi; lekin uni osmon qiziqtirmasdi. U tizzalarini quchoqlab o‘tirarkan, butun nigohi oyog‘idagi etiklariga qaratilgan edi.

Nodir oqshom! Osuda, oydin, muattar hamda xayrli va huzurbaxsh iliq oqshom. Uzoqda, bog‘ ortidagi jarning narigi tomonida kimdir yangroq ovoz bilan qo‘shiq kuylay

boshladi; chetan devor tagidagi shumurt butasiga qo'ngan bulbulning sho'x chah-chahi eshitildi; baland xoda uchiga ilingan qafasdagi bedana uyqu aralash vavag'lab qo'ydi, otxonadagi ot ma'yus pishqirdi, bog' devori ortidagi maydonda esa bir gala itlar sho'x-sho'x akillashib quvalash-gancha, yarim xarobaga aylangan eski tuz omborlarining quyuq soyasida ko'zdan g'oyib bo'ldi.

Katerina Lvovna tirsagiga tayanib boshini ko'tardi-da, bog'dagi gurkirab o'sgan o't-o'lanlarga qaradi; bu o'tlar daraxtlarning gul va yaproqlari tomonidan parcha-parcha qilib yuborilgan oyning shu'lasini bilan bekinmachoq o'ynashardi. Bu muhtasham, nafis, yarqiroq dog'lar butun o'tloqni zarrin rangga bo'yab, ular uzra jonli olov kapalaklardek shunday bezovtalanib, shunday miltillab lip-lip uchardilarki, go'yo daraxtlar tagidagi barcha o't-o'lanlar hozir oy tashlagan to'rga ilinib, goh u yoqqa, goh bu yoqqa talpinayotgandek ko'rindilar.

– Oh, Seryojchka, qanday ajoyib tun-a! – dedi Katerina Lvovna tevarak-atrofga bir-bir ko'z yugurtirarkan.

Sergey loqayd yelkasini qisdi.

– Voy, nima bo'ldi senga, Seryojka, nimadan xafasan? Yo joningga tegdimmi men?

– Qo'ysang-chi bemaza gapni! – deb quruqqina javob qildi Sergey va engashib Katerina Lvovnani nomigagina o'pib qo'ydi.

– Sen bevafo san, Seryojka, – dedi rashki kelgan Katerina Lvovna. – Tuturug'ing yo'q sening.

– Bu gapingni sira ham yuqtirmayman o'zimga, – deb javob qildi Sergey beparvo ohangda.

– Nega bo'lmasa o'piching sovuq?

Sergey indamadi.

– Faqat uylangan erkaklar o'z xotinlarini shunaqa o'pishadi, – dedi Katerina Lvovna Sergeyning sochini o'yna-

gancha gapida davom etarkan, — ular shu tarzda bir-birlarining labidagi changni qoqishadi. Sen meni shunday o'pginki, tepamdagi olma daraxtining nozik gullari boshimga duv to'kilsin. Mana, mana bunaqa bo'ladi o'pish, — deb pichirlardi Katerina Lvovna yigitni quchoqlab, undan bo'sa olarkan.

— Sendan so'ramoqchiydim, Seryoja, — deb yana gapira boshladi Katerina Lvovna biroz fursat jim o'tirgach, — nega hamma seni xiyonatkor deb aytyapti?

— Kim ekan o'sha men to'g'rimda g'iybat qilgan?

— Odamlar gapirishyapti.

— Bo'lsa bordir, bir paytlar bitta-yarimta bo'lmag'ur qizga xiyonat qilgan bo'lsam qilgandirman.

— Nima qilarding, ahmoq, bo'lmag'ur qizlar bilan elakishib? Hech ham sevish kerakmas bo'lmag'ur qizlarni.

— Gapingni qara-yu! Bunaqa ishda mulohaza qilib o'tirarkanmi kishi? Bunda faqat havas ish ko'rsatadi, ishq emas. Olaylik, sen bironta do'ndiqcha bilan, shunchaki, nomiga, hech qanday jiddiy maqsadni ko'zlamay, nomaqbul, ya'ni g'ayriqonuniy aloqa qilib qo'yding; qarab-sanki, o'sha do'ndiqcha ko'z ochib-yumguningcha bo'yningga mahkam chirmashib oladi — buni hatto o'zing ham sezmay qolasan. E, o'rgildim unaqa muhabbatdan!

— Eshit gapimni, Seryojka! Sening boshqalar bilan qanday aloqada bo'lganingni bilmayman, bilishni ham xohlamayman; lekin sen menga peshma-pesh xushomadlar qilib, axiyri, mana bugun ikkovimiz bir-birimizni sevishga muyassar bo'ldik; bu gunoh ishda mening xohish-istagim qancha bo'lgan bo'lsa, sening hiyla-nayranglaring ham shundan kam bo'lmadiki, mabodo, Seryojka, sen menga biron marta bo'lsin xiyonat qilsang, agar boshqa birontani mendan ortiq ko'rsang va meni boshqa bironta do'ndiqchaga almashtirgudek bo'lsang, men sendan, o qalbim qu-

vonchi, meni kechirasan-u, faqat o'lganimda ajralaman, aslo tirik ajralmayman.

Sergey bir seskanib tushdi.

– E, nimalar deyapsan, charog'on oftobim Katerina Lvovna! – deya gapga kirishdi Sergey. – Axir o'zing ko'rib, bilib turibsan-ku ahvolimizni. Mana, bugun mening o'ychan kayfiyatda o'tirganimni o'zing ham payqabsan, ammo, nega bunaqa o'yga cho'mdi ekan, deb o'ylab ko'r-mayapsan. Kim bilsin, hozir mening yuragim laxta-laxta qondir!

– Gapir, gapir, Seryoja, yoz yuragingni.

– Nimaniyam gapiray? Mana olaylik, birinchi navbatda, hademay ering qaytib keladi, ana unda men puf sassiq bo'laman – „Qani, Sergey Filipich, shiqillat tuyog'ingni, orqa hovliga chiqib ket, o'sha yerdan, bostirma tagidan turib Katerina Lvovnaning yotoqxonasida yonib turgan shamni kuzat, uning par to'shakni ko'pchitib yozib, o'zining qonuniy eri Zinoviy Borisich bilan yonma-yon yotayotganini ko'z oldingga keltir“.

– Bu bo'lmaydi! – dedi Katerina Lvovna sho'x ohangda va qo'l siltab qo'ydi.

– Qanaqasiga bo'lmas ekan! Men aniq sezib turibman, busiz turolmaysizlar. Menda ham, Katerina Lvovna, yurak bor, men ham azob chekaman.

– Be qo'ysang-chi shu gaplarni.

Sergeyning rashk qilishi Katerina Lvovnaga xush yoqardi, shu bois u kulib qo'ydi.

– Yana shuni, – deb Sergey gapini davom ettirarkan, boshini Katerina Lvovnaning yelkasigacha yalang'och bo'lgan quchog'idan asta-sekin ozod qila boshladi, – yana shuni aytishim mumkinki, hozirgi mushkul ahvolim meni bir emas, o'n emas, ko'p marta shunday va bundan-da boshqacha o'ylar surishga majbur qiladi. Bordi-yu men, aytay-

lik, siz bilan teng mavqeda bo'lganimda edi, agar badavlat barin yo savdogar bo'lganimda edi, to o'la-o'lgunimcha siz bilan birga bo'lardim. Ana, endi o'zingiz o'ylab ko'ring, sizning yoningizda qanaqa odamman men? Sizning oppoq bilagingizdan ushlab, yotoqxonangizga yetaklab kirib ketishlarini ko'z oldimga keltirsam, bunga yuragim sira ham dosh berolmaydi, buning oqibatida, o'zim ham umrbod jirkanch odam bo'lib qolishim aniq, Katerina Lvovna! Men ayol kishi bilan, faqat rohatlanish uchungina bog'lanadigan odamlar toifasidan emasman. Men chin muhabbat nimaligini, uning yuragim qonini xuddi zaharli ilondek so'rishini butun vujudim bilan his qilaman.

– Nega endi menga bunaqa gaplarni gapirib yotibsan? – deb Katerina Lvovna uning so'zini bo'ldi.

Uning Sergeyga rahmi kela boshlagan edi.

– Katerina Lvovna! Nega endi bu haqda gapirmay? Axir hamma narsa kunday ravshan, hammasi allaqachon xuddi ipga tizganday aniq belgilab qo'yilgandan keyin, qolaversa, bir kun kelib emas, hatto ertagayoq bu hovlida Sergeyning o'zi ham, soyasi ham qolmaydigan bo'lganidan keyin, nega gapirmay? Nega?

– Yo'q, Seryojka, yo'q, gapirma buni! Bu aytganing hech qachon bo'lmaydi, men bir zum ham sensiz turolmayman, – deb Katerina Lvovna Sergeyini yupatarkan, boyagi-boyagiday uni erkaldi. – Agar ish chatoqlashguday bo'lsa... yo u o'ladi, yo men, sen faqat men bilan bo'lasan.

– Muhabbatimizning davom etishi aslo mumkin emas, Katerina Lvovna, – dedi Sergey ma'yus va g'amgin bosh chayqab. – Bunday muhabbat domiga ilinganimdan yorug' dunyoga kelmaganim yaxshi edi. Undan ko'ra teng tengi bilan, deganlaridek, o'zimga tengimni topib, faqir kishi panada qabilida, boriga qanoat qilib yashayversam

ni ataylab o'z qo'lim bilan qulflab qo'ygandim, deraza ham yopiq, qay go'rdan kirdiykin? Hozir otib yuboraman uni, – Katerina Lvovna o'rnidan turmoqchi bo'ldi, lekin g'aflat uyqusidagi qo'llari ham, oyoqlari ham unga itoat etmadilar; mushuk bo'lsa uning ustida yurib, nuqul xurrillar, boz ustiga odamga o'xshab gapirganday bo'lardi. Katerina Lvovnaning butun vujudi boshdan oyoq jimir-lab ketdi.

„Yo'q, – deb o'yladi u, – ortiq chidolmayman, ertaga albatta muqaddas suvdan bir kosa karavotim yoniga qo'yib qo'yaman, negaki uyimga tanda qo'ygan bu mushuk juda alomat jonivor ko'rinadi.“

Mana, u yana tumshug'ini Katerina Lvovnaning qu-log'iga tiragancha, „xur-xur“ qilib gapira boshladi: „Nega endi, – dedi u, – men mushuk bo'larkanman? Qanaqasiga? Sen o'zing, Katerina Lvovna, oqila juvonsan-ku, bilasan-ku axir, men hech qanaqa mushuk emasman, balki el tanigan nufuzli savdogar Boris Timofeich bo'laman. Faqat shunisi yomonki, ichimdagi jami ichak-chavoqlarim kelinginam mehmon qilib boqqan ovqatdan tilka-tilka bo'lib ketgan. Oqibatda, – deb xurilladi u, – men kichrayib qoldim, endi meni yaxshi tanimagan odamlarning ko'ziga asl shakl-shamoyilimda emas, mushuk bo'lib ko'rinyapman. Qani ayt-chi menga, turish-turmushing qalay o'tyapti, Katerina Lvovna? Eringga bo'lgan sadoqatingni qanday oqlayapsan? Men ataylab keldim qabristondan, Sergey Filipich bilan bir-galikda eringning to'shagini qanday isitib obod qilayotga-niingni ko'rgani... Xur-xur... Endi men hech nima ko'rmay-man. Mendan qo'rqma: bilasanmi, ko'zlarim kosasidan otilib chiqib ketgan sen bergan ovqatni yeganimdan keyin. Qani, ko'zlarimga qara-chi, kelinginam, qo'rqma!“

Katerina Lvovna qaradi-yu, dodlab yubordi. O'zi bi-lan Sergey o'rtasida yana o'sha mushuk yotardi, lekin

mushukning boshi Boris Timofeichning boshi edi; u bosh marhumning tirikligidagiday kattalikda bo'lib, ko'zlaring o'rnida bir juft olovli doira gir-gir aylanardi.

Sergey uyg'onib ketdi, Katerina Lvovnani tinchitib, yana uxlab qoldi; lekin Katerina Lvovnaning uyqusi butunlay o'chgan edi.

U ko'zini ochib yotarkan, birdan kimningdir darvoza osha hovliga sakrab tushganini eshitib qoldi. Ana, itlar ham vovullab o'sha odamga tashlanishdi-yu, lekin darrov jimib qolishdi – erkanib unga suykali shayotganday tuyuldi. Mana, oradan yana bir daqiqa o'tdi, pastdagi temir lo'kidon shiqillab, eshik ochildi. „Yo menga shunday tuyulyapti, yo bo'lmasa mening Zinoviy Borisichim qaytib keldi, negaki eshik uning zaxira kaliti bilan ochildi“, – deb ko'nglidan o'tkazdi Katerina Lvovna va shosha-pisha Sergeyni turtib uyg'otdi.

– Eshit, Sergey, – dedi u va o'zi ham tirsagiga tayangancha hushyor tortib quloq sola boshladi.

Haqiqatan ham, kimdir zinadan ehtiyotkorlik bilan asta-sekin qadam bosib chiqib, xobxona eshigiga yaqinlashayotgan edi.

Katerina Lvovna tungi ko'ylakda to'shakdan iringib tushib, derazani ochdi. Shu zahoti Sergey boloxona ayvoniga yalangoyoq sakrab o'tib, ustunga qo'l va oyoqlari bilan chirmashdi – u bekaning ko'shkidan necha martalab shu ustunni quchoqlab pastga tushgan edi.

– Yo'q, to'xta, ketma! Shu yerda yotib tur... uzoqlashma, – deb pichirladi Katerina Lvovna va Sergeyga derazadan uning kiyimi bilan poyabzalini tashladi, so'ng o'zini yana ko'rpa tagiga olib kuta boshladi.

Sergey Katerina Lvovnaning aytganini qildi: ustundan pastga sirpanib tushish o'rniga shu boloxonadagi chipta bordon panasiga berkindi.

Bu payt Katerina Lvovna erining eshik tagiga kelganini va nafasini ichiga yutib, xonaga quloq solayotganini eshitib yotardi. U hatto erining rashk o'tida yonayotgan yuragi tez-tez gursullab urayotganini ham eshitganday bo'ldi; lekin Katerina Lvovnada bu payt eriga achinish emas, balki uni mazax qiluvchi yovuzona istehzo uyg'ongan edi.

„Chuchvarani xom sanabsan“, – deb o'ylardi u xuddi ma'sum go'dakdek jilmayib huzur qilarkan.

Bu voqea o'n daqiqacha davom etdi; lekin eshik ortida turib, xotining qanday nafas olib uxlayotganini eshitish axiyri Zinoviý Borisichning joniga tegdi shekilli, eshikni taqillatdi.

– Kim u? – deb so'radi Katerina Lvovna biroz fursatdan keyin uyqusiragan ovozda.

– Men, – deb javob qildi Zinoviý Borisich.

– Sizmi?

– Bo'lmasam-chi, eshityapsan-ku!

Katerina Lvovna tungi ko'ylakda sakrab turib, erini xonaga kiritdi va yana issiq o'rniga yotib oldi.

– Negadir tongotar chog'da salqin tushyapti, – dedi u ko'rpaga burkanarkan.

Zinoviý Borisich xonaga kiringach, atrofga ko'z tashlab cho'qinib oldi va yana har tomonga olazarak bo'lib qaray boshladi.

– Qalaysan? – so'radi u xotinidan.

– Yomonmas, – deb javob berdi Katerina Lvovna, so'ng o'rnidan ko'tarilib, oldi ochiq xonaki chit ko'ylagini kiya boshladi.

– Samovar qo'yish kerakdir? – so'radi u.

– Mayli, Aksinyani chaqir, o'sha qo'ysin.

Katerina Lvovna yalang oyog'iga boshmog'ini ilib, yugurib chiqib ketdi. Yarim soatcha daragi bo'lmadi uning. Bu asnoda u o'zi samovarni o't oldirdi va as-

ta-sekin boloxona ayvoniga ko'tarilib, u yerda pisib o'tirgan Sergeyga:

– Qimirlamay o'tir, – deb pichirladi.

– Qachongacha axir? – so'radi Sergey ham pichirlab.

– Voy, muncha kaltafahmsan-a! O'tiraver o'zim aytma-gunimcha.

Shunday deb, Katerina Lvovna uni yana avvalgi joyiga o'tqazdi.

Bu yerdan yotoqxonada bo'layotgan hamma gap Sergeyga eshilib turardi. U eshik ochilganini va Katerina Lvovnaning yana xobxonaga, erining oldiga kirganini eshitdi. U yerda aytilayotgan har bir so'z aniq eshilib turardi.

– Qayoqda qolib ketding shuncha vaqt? – so'radi Zinoviy Borisich xotinidan.

– Samovar qo'ydim, – javob qildi xotin beparvo ohangda.

Jim bo'lib qolishdi. Zinoviy Borisichning kamzulini qoziqqa ilgani eshitildi. Mana, endi u pishqirib, suv sachratib yuvina boshladi; ana, u sochiq so'radi, yana gapira boshladi.

– Xo'sh, qanday o'tdi dadamning ma'rakasi, qanday dafn etdinglar uni? – so'radi er.

– Qanday bo'lardi, – dedi xotin, – o'ldi, ko'mdik.

– Hayronman, nega bunday bo'ldiykin-a?

– Yolg'iz Xudoga ayon bu, – deb javob qildi Katerina Lvovna, keyin finjonlarning jaranglagani eshitildi.

Zinoviy Borisich xona ichida mahzun kayfiyatda u yoqdan bu yoqqa yura boshladi.

– Qani, ayt-chi, bu yerda o'zing qanday kun kechirding mensiz? – deb yana savol bera boshladi Zinoviy Borisich xotiniga.

– Qanday bo'lardi – hamma qatori: bazm-u ziyofatlar-ga, teatrlarga bormasak...

– Nazarimda, eringning kelganiga ham uncha quvonmayotgandaysan, – deya piching qildi Zinoviyl Borisich xotini tomonga qiyoy boqarkan.

– Nima, sen bilan biz yosh kelin-kuyovmidikki eshushimizni yo‘qotsak? Bundan ortiq qanday quvonish mumkin? Ko‘rib turibsan, yugurib-yelib yotibman ko‘nglingni ovlash uchun.

Katerina Lvovna samovar olib kelgani yana chopib chiqib ketdi va yana Sergeyning oldiga o‘tib, unga dedi: „Hushyor bo‘lib tur, Seryoja!“.

Sergey nima bo‘lishini aniq bilmasdi, shunga qaramay shay bo‘lib turdi.

Katerina Lvovna xonaga qaytib kirganida Zinoviyl Borisich to‘shakda tizzalab turib, karavot tepasiga o‘zining munchoq zanjirli kumush soatini osayotgan edi.

– Nima uchun sen, Katerina Lvovna, yolg‘iz o‘zingga ikki kishilik o‘rin solding? – deb u birdan xuddi taajjublanganday so‘rab qoldi.

– Nimagaki, seni kutayotuvdim, – javob qildi Katerina Lvovna dangal, eriga tikilib turib.

– O, behad minnatdorman sendan buning uchun... lekin to‘shakda yotgan mana bu narsa qayoqdan kelib qoldi?

Zinoviyl Borisich choyshab ustida yotgan ingichka jun belbog‘ni (Sergeyning belbog‘ini) bir uchidan ushlab, xotinining ko‘zi oldiga olib bordi. Katerina Lvovna o‘ylab ham o‘tirmay javob qildi:

– Bog‘da yotgan ekan, – dedi u, – olib yubkamga belbog‘ qilgandim.

– Ha-a, – dedi Zinoviyl Borisich o‘z so‘zlariga alohida urg‘u berib, – yubkang masalasida eshitdik biz ham.

– Nimani eshitding?

– Nimani bo‘lardi, qilib yurgan savobli ishlaringizni-da.

– Men hech qanaqa ish qilganim yo‘q.

– Biz buni hali tekshirib, surishtirib ko‘ramiz, – dedi Zinoviy Borisich xotini oldiga choydan bo‘shagan finjonni surib qo‘yarkan.

Katerina Lvovna indamadi.

– Biz, Katerina Lvovna, sizning hamma qilgan ishlaringizni aniqlaymiz, – dedi yana Zinoviy Borisich uzoq cho‘zilgan sukutdan keyin xotiniga qoshini chimirib qararkan.

– Sizning Katerina Lvovnangiz qo‘rqoqlardan emas. Bunaqa po‘pisangiz bilan qo‘rqitolmaysiz meni, – dedi xotin.

– Nima? Nima? – deb o‘shqirdi Zinoviy Borisich.

– Hech nima – eshitganing, – javob qildi Katerina Lvovna.

– Ehtiyot bo‘l, ey xotin! Men yo‘g‘imda tiling biyron bo‘lib qolibdimi?

– Nega endi tilim biyron bo‘lmasin? – dedi Katerina Lvovna.

– Undan ko‘ra o‘zingni o‘ylasang bo‘lardi.

– Nima qilibmanki o‘zimni o‘ylayman? Odamlar tilim bor deb nimalarni g‘iybat qilishmaydi; nima men hammasiga chidashim kerakmi tishimni tishimga qo‘yib? Anoyi yo‘q!

– G‘iybat emas bu, sening kim bilandir don olishib yurganing ham bizga ma‘lum.

– Kim bilan qanaqa don olishib yurgan ekanman?

– Bilaman qanaqa don olishib yurganingni.

– Bilsang, ayt aniqroq qilib!

Zinoviy Borisich indamadi va yana bo‘shagan finjonni xotini tomon surib qo‘ydi.

– Nima deyishni o‘zing ham bilmaysan, – dedi Katerina Lvovna eridan hazar qilib va choyqoshiqni uning finjoniga jahl bilan tashlarkan. – Qani, gapir, kim haqida chaqimchilik qilishdi senga? Kim ekan o‘sha mening jazmanim?

– Bilasan hali, ko‘pam shoshilma.

– Nima, senga Sergey to‘g‘risida biron nima deb g‘iybat qilishdimi?

– Bilib olamiz hali, bilib olamiz, Katerina Lvovna. Hali hech kim bizning senga bo‘lgan huquqimizni bekor qilmagan, bekor qila olmaydi ham... Hammasini o‘zing aytib berasan hali...

– E... E!.. Sabr kosam to‘lib-toshdi, – deya chinqirdi Katerina Lvovna tishlarini g‘ijirlatib va rangi dokaday oqarib ketib, eshikdan o‘qday otilib chiqdi.

Bir necha soniyadan keyin u Sergeyning qo‘lidan ushlab xonaga kirib keldi-da, dedi:

– Mana u. Mayli, so‘roq qil uni ham, meni ham, o‘z bilganingcha. Balki, yana boshqa bilmagan narsalaringni bilib olarsan. Xo‘sh, yana nimani bilmoqchisan?

Zinoviy Borisich hatto kalovlanib qoldi. U goh eshik oldida turgan Sergeyga, goh qo‘llarini ko‘ksida chalishtirib, to‘shak chetida behuzur o‘tirgan xotiniga qararkan, nimalar bo‘layotganini tushunolmay garang edi.

– Hey, nima qilyapsan o‘zi, ilon? – deyoldi u zo‘rg‘a o‘tirgan yeridan qo‘zg‘alolmay.

– Bo‘l, so‘rayver o‘sha yaxshi bilgan narsalaringni, – dedi Katerina Lvovna gustohlik bilan. – Balki, hali meni kaltaklab qo‘rqitmoqchidirsan ham, – deb gapida davom etdi u hech nimadan tap tortmay, – hech qachon bunday bo‘lmaydi; endi menga kelsak, sening bunaqa va‘dalaringni ilgariyam eshitganman... Men endi seni nima qilishim kerakligini yaxshi bilaman, aytganimni qilaman ham.

– Bu nima qiliq? Yo‘qol! – deb baqirdi Zinoviy Borisich Sergeyga.

– Nima qiliq! – dedi Katerina Lvovna erining jig‘iga tegib.

U chaqqonlik bilan eshikni qulflab, kalitni cho‘ntagiga

soldi, so'ng yana tungi ko'yagida to'shakka yonboshlab yotib oldi.

— Qani, Seryojechka, beri kel, kelaver, jonginam, — deb u gumashta yigitni o'z yoniga imlab chaqirdi.

Sergey jingalak sochlarini silkitib, zarracha ham tortinmay bekaning yoniga kelib o'tirdi.

— Yo tavba! E Xudo! Bu nima degan gap? Nima qil-yapsanlar, maxluqlar?! — deb o'kirib yubordi cho'g'dek qizarib ketgan Zinoviy Borisich o'rnidan turarkan.

— Ha, nima? Yoqmadimi senga? Mana, ko'r, tomosha qil, shunqorim, qanday maza!

Katerina Lvovna kulib yubordi va erining ko'zi oldida Sergeyni o'pa ketdi.

Shu payt bekaning yuziga sharaqlab tarsaki tushdi va Zinoviy Borisich ochiq turgan deraza tomon otildi.

SAKKIZINCHI BOB

— A... a, shunaqami hali!.. O, rahmat, jonim. Men sendan shuni kutgan edim! — deya chinqirdi Katerina Lvovna. — Mana endi ko'rasan... Mening aytganim bo'ladi, senikimas...

U bir siltanib Sergeyni o'zidan itarib yubordi-da, eriga quyunday tashlandi. Zinoviy Borisich deraza oldiga yetib borishga ulgurmay, xotin uning orqasidan borib, o'zining ingichka barmoqlari bilan uning tomog'idan xuddi namiqqan kanop bog'ini siqib bog'layotganday xippa bo'g'di va yerga yiqitdi.

Ensasi bilan yerga qattiq urilgan Zinoviy Borisichning esi og'ib qoldi. Mojaro yechimi bunchalik tez yuz berishini hech kutmagan edi u. Xotini tomonidan qilingan bu birinchi hujum Katerina Lvovnaning eridan qutulish uchun hozir hech nimadan tap tortmasligidan va ayni paytda o'zining ham ushbu damdagi ahvoli nihoyatda xatar-

li ekanligidan dalolat berardi. Zinoviy Borisich bularning hammasini yerga yiqilib tushgan lahzadayoq idrok qildi-yu, lekin baribir, baqirgani bilan ovozini hech kim eshitmasligini, qaytaga jinoiy ishni jadallashtirishi mumkinligini tushunib dod solmadi. U churq etmay yotgancha atrofga olazarak bo'lib qaradi va axiyri xotinining ko'ziga tikildi – u nozik barmoqlari bilan erining tomog'idan bo'g'ayotgan edi.

Zinoviy Borisich o'zini himoya qilishga urinmadi ham; uning musht bo'lib mahkam tugilgan qo'llari ikki yonida yotar, o'zi dag'-dag' qaltirardi. Uning bir qo'lini Katerina Lvovna tizzasi bilan yerga bosib turgan bo'lsa ham, ikkinchi qo'li ozod edi.

– Bosib tur buni, – dedi ayol Sergeyga loqayd ohangda pichirlab va o'zi eri tomon o'girildi.

Sergey xo'jayinining ustiga minib o'tirib, uning ikkala qo'lini tizzalari bilan bosdi va Katerina Lvovnaga qo'shilib, u ham Zinoviy Borisichni bo'g'moqchi bo'ldi, lekin shu choq birdan Zinoviy Borisich jon achchig'ida chinqirib yubordi. Ustiga minib olgan raqibini ko'rgan Zinoviyning qalbida qonli intiqom o'ti alanga olgandi: u o'zining eng oxirgi kuchlarini jamlab, Sergeyning tizzasi tagidagi qo'llarini jon-jahd bilan tortib oldi va uning qora sochlariga chang solib, bo'ynidan xuddi vahshiy hayvondek g'archcha tishladi. Lekin bu intiqom uzoq davom etmadi: Zinoviy Borisich shu zahoti og'ir ingrab, boshi shilq etib osilib tushdi. Rangi dokadek oqarib ketgan Katerina Lvovna eri tepasida zilday og'ir quyma shamdonning uch tomonidan ushlab, haykalday qotib turardi. Endi Zinoviy Borisichning chakkasi va yonog'idan qon ingichka iz qoldirib oqa boshlagan edi.

– P-popni ch-chaqir, – deb ingradi Zinoviy Borisich ustida o'tirgan Sergeydan jirkanganday bosh silkib uzoqla-

shishga urinarkan. — Is-istigʻfor qilaman, — dedi u gʻoʻldirab va sochlari ostidan laxta boʻlib quyila boshlagan iliq qonga koʻz qirini tashladi.

— Shundoq ham toʻngʻiz qoʻpaverasan, — pichirladi Katerina Lvovna, soʻng: — Bas, yetar, koʻp choʻzma, — dedi u Sergeyga, — mahkamroq boʻgʻ tomogʻidan!

Zinoviyl Borisich xirillay boshladi.

Katerina Lvovna engashib, erining tomogʻini boʻgʻayotgan Sergeyning qoʻllari ustidan oʻz qoʻlini bosdi, keyin Zinoviyl Borisichning koʻkragiga quloq tutib birpas yotdi. Besh daqiqalik sukutdan soʻng oʻrnidan turib dedi: „Boʻldi, yetar, kuni bitdi“.

Sergey ham hansiragancha oʻrnidan turdi. Tomogʻi boʻgʻilib, chakkasi yorilgan Zinoviyl Borisich oʻlib yotar-di. Uning boshi tagida, chap tomonda kichkina qon dogʻi boʻlib, endi u patila sochlar orasida ivib, laxtalanib, oqmay qoʻygan edi.

Sergey Zinoviyl Borisichning jasadini yertoʻladagi gʻishtin omborchaga (bundan bir necha kun burun marhum Boris Timofeich uni, yani Sergeyini shu yerga qamagan edi) olib tushib, yana boloxonaga qaytib chiqdi. Bu payt Katerina Lvovna tungi koʻylagining yengini shimarib, etagini lippasiga qistirib, Zinoviyl Borisichdan qolgan yerdagi qon dogʻlarini mochalka va sovun bilan azza-bazza ishqalab yuvayotgan edi. Zinoviyl Borisich zaharli choy ichgan samovarning suvi hali sovimagani edi; hamma dogʻlar osongina yuvib, yoʻq qilindi.

Katerina Lvovna idish-tovoq yuviladigan mis togʻoracha bilan sovunlangan mochalkani qoʻliga oldi.

— Qani, sham tutib tur, — dedi u Sergeyga oʻzi eshik tomon yurarkan, soʻng Sergey Zinoviyl Borisichni koʻtarib hamma yerni diqqat bilan koʻzdan kechirarkan: — Pastroq, pastroq ushla, — deb buyurdi.

Bo'yalgan polning faqat ikkita yerida olcha donasiday kichkina ikkita qon dog'i uchradi. Katerina Lvovna ularni mochalka bilan ishqalab yo'q qildi.

— O'z xotining orqasidan ayg'oqchilik qilishning, uning oldiga xuddi o'g'riday pusib kirishning jazosi shu bo'ladi — dedi Katerina Lvovna qaddini tiklab va yerto'ladagi omborcha tomonga qarab qo'yib.

— Bo'ldi, tamom, — dedi Sergey va o'z ovozi bilan o'zi seskanib ketdi.

Ular boloxonaga qaytishganida, kunchiqar tomondan balqigan shafaqning nafis qizg'ish shulasi oppoq gulga burkangan olma daraxtini zarrin nur bilan bezab, bog' atrofidagi yashil panjara orasidan Katerina Lvovnaning xobxonasiga mo'ralay boshlagan edi.

Yelkasiga kalta po'stin tashlagan keksa gumashta pichanxonadan chiqib, hovlidan oshxona tomonga o'tib borarkan, ham cho'qinar, ham homuza tortardi.

Katerina Lvovna derazaning yopiq eshigini ipidan tortib ochdi va Sergeyga, go'yo uning qalbini his etmoqchi bo'lganday tikilib qaradi.

— Mana, endi sen savdogarsan, — dedi u oppoq bilaklarini Sergeyning yelkasiga qo'yib.

Sergey hech nima demadi.

Uning lablari pir-pir uchar, butun vujudi xuddi bezgagi qo'ziganday dag'-dag' qaltirardi. Katerina Lvovnaning esa faqat lablari sovuq edi.

Ikki kundan keyin Sergeyning qo'llarida misrang hamda belkurak dastasidan qavariq va qadoqlar paydo bo'ldi; shu bilan birga, Zinoviy Borisich ham o'zining xandoqli omborchasiga shunday puxta joylashtirilgan ediki, endi uni beva qolgan xotini yoki boshqa birov to mahshar kuniga cha topa olmaydi.

TO‘QQIZINCHI BOB

Sergey bo‘ynini qizil ro‘mol bilan o‘rab yurar va doim, tomog‘imga qandaydir yara chiqqanga o‘xshaydi, deb zorlanardi. Bu orada Sergeyning bo‘ynidagi Zinoviy Borisichning tishlaridan qolgan tamg‘a hali bitib ketmasidan, odamlar Katerina Lvovnaning erini eslab xavotirlana boshladilar. Hammadan ko‘proq Sergeyning o‘zi uni tez-tez tilga ola boshladi. U kechqurunlari darvoza oldidagi uzun o‘rindiqda yigitlar bilan gurunglashib o‘tirarkan: „Hayronman, yigitlar, xo‘jayinimizdan haligacha dom-darak yo‘q, nima bo‘ldiykin-a unga?“ – deb o‘zi gap ochardi.

Yigitlar ham hayron edilar.

Ana shunda tegirmondan, xo‘jayinning ot-arava yollab allaqachon shahardagi hovlisiga jo‘nab ketgani haqida xabar keldi. Uni shaharga olib kelgan aravakash, Zinoviy Borisichning go‘yo noxush kayfiyatda bo‘lganini va unga juda g‘alati tarzda javob berib yuborganini, ya‘ni: shaharga yetmasdan uch chaqirim naridagi monastir tagida aravadan tushib, qo‘liga pul solingan xaltani olib, piyoda yurib ketganini aytibdi. Bu xabarni eshitib, hamma yana ham ko‘proq taajjubga tushdi.

Zinoviy Borisich dom-daraksiz yo‘qolgan edi, vassalom.

Ana shunda qidiruvlar boshlandi, lekin hech nima aniqlanmadi: savdogarzoda xuddi suvga cho‘kkanday g‘oyib bo‘lgandi.

Hibsga olingan aravakash bergan guvohlikdan, savdogarning faqat monastir yaqinda, daryo bo‘yida aravadan tushib piyoda yurib ketganigina ma‘lum bo‘ldi. Xullas, hech nima oydinlashmadi. Katerina Lvovna esa bu payt beva xotin maqomida Sergey bilan emin-erkin vaqti-chog‘lik qilardi. Bu ham yetmaganday, Zinoviy Borisich falon joydamish, pismadon joyga jo‘nab ketibdi, degan

haqqi, shuni e'tirof etishim joizki, ichqora, mal'un odamlarning sizga qanday ko'z bilan qarashlarini o'ylasam, yurak-bag'rim qon bo'lib ketadi. Sizni-ku bilmayman, ammo men bunday ahvolda hech ham baxtli bo'lolmasam kerak deb o'ylayman.

Sergey shunday gaplarni qayta-qayta Katerina Lvovnaning qulog'iga quyaverib, nuqul anavi go'dak Fedya Lyaminning kasofatidan eng baxtsiz odamga aylanayotganini, oqibatda barcha tijorat ahli oldida Katerina Lvovnani ulug'lash va qadrlash imkonidan mahrum bo'lishi mumkinligini pesh qilaverdi. Sergey har safar bu masala yuzasidan gap ochganida, agar shu Fedya bo'lmaganida, Katerina Lvovnaning, eri g'oyib bo'lganidan keyin to'qqiz oy o'tganida bola tug'ib butun boylikka ega bo'lishi, ana unda baxtli turmushlarining cheki-chegarasi bo'lmasligi haqida luqma tashlab o'tardi.

O'NINCHI BOB

Keyin Sergey nimagadir voris haqida butunlay gap ochmay qo'ydi. Sergeyning bu haqda gapirmay qo'yganini ko'rgan Katerina Lvovnaning fikri-zikri va qalbiga endi Fedya Lyamin mahkam joylashib olgandi. Mana, u xayolot og'ushida bo'lganidan, Sergeyga ham sovuq muomala qila boshladi. U uyqusida ham, xo'jalik ishlari bilan mashg'ul bo'lganida ham, Xudoga ibodat qilayotganida ham, hami-sha miyasi bir fikr bilan band bo'lardi: „Bu nima degan gap? Nega endi men shu zumrasha deb sarmoyamdan judo bo'lishim kerak? Axir qancha azob chekdim, ne-ne gunoh ishlarga qo'l urmadim, – deb o'ylardi Katerina Lvovna, – u bo'lsa qo'lini sovuq suvga ham urmay, mening boyligimni tortib olmoqchi... Durustgina odam bo'lsayam mayliydi, qayoqdagi bir tirmizak bola...“

Havoda ilk sovuqlar boshlandi. Zinoviyy Borisich haqida, turgan gapki, hanuz hech yerdan hech qanday darak kelmasdi? Katerina Lvovna kun sayin to'lishib borar va doim xayol og'ushida yurardi; shaharda uning to'g'risida har turli mish-mishlar, shov-shuvlar tarqalib, odamlar: „Izmaylovning shu tobgacha hamisha ozg'in va so'lg'in bo'lgan bepusht kelini qanday qilib va nimadan birdaniga qornini qappaytirib oldiykin?“ – deb surishtirib boshlashdi. Bu asnoda hamvoris o'smir bola Fedya Lyamin olmaxon mo'ynasidan tikilgan po'stinchada hovlida o'ynab yurib, qatqaloqlar ustidagi yupqa muzlarni sindirardi.

– Qo'y, Fyodor Ignatich! Qo'y, boyvachcha! – deb qichqirardi hovlidan yugurib o'tayotgan oshpaz Aksinya. – Sen savdogarzodasan, ko'lmaklarni kovlashing odobdanmi?

Hamvoris Fedya bo'lsa Katerina Lvovnani homilasi bilan xijolatga qo'yib, kimningdir yo'liga g'ov bo'layotgani yoki kimningdir baxtini kemtik qilayotgani haqida hech ham o'ylamay, sho'x uloqchaday dik-dik sakrab o'ynar va uni parvarish qilib o'stirgan buvisiga zid o'laroq, beg'am, betashvish halovatda uxlab qolardi.

Bir kuni Fedyaga suvchechak toshdi, bu ham yetmaganдай, shamollab qolib, ko'kragi sancha boshladi va yotib qoldi. Avvaliga uni giyoh o'tlar bilan davolashdi, keyin tabibga odam yuborishdi.

Tabib bu xonadonga tanda qo'ya boshladi, bolaga turfa xil dorilar yozib berdi, unga goh buvisi, goh buvisining iltimosi bilan Katerina Lvovna soat-basoat dori ichirib turishdi.

– Yordamingni ayama, Katerinushka, – dedi yosh beka o'ziga o'zi, – sen onasan, o'zingning ham homilang bor, o'zing ham qilmish gunohlaring uchun Xudoning g'azabiga uchrashingni kutib yuribsan; yaxshilik qil.

Katerina Lvovna kampirning iltimosini hech qaytar-madi. U „xastalik to‘shagida yotgan o‘smir Feodor“ uchun ibodat qilgani kechki ibodatga ketganida ham nevarasiga prosfora¹ bo‘lagini olib kelgani ertalabki ibodatga borgani-da ham Katerina Lvovna bemor bola yonida o‘tirib unga suv ichirar, vaqtda dorisini berardi.

Bir kuni kampir Tashrif bayrami² arafasida o‘tkaziladi-gan kechki va va tungi ibodatga ketarkan, Katerinushkadan Fedyushkaga qarab turishni iltimos qildi. Bola bu payt sal tuzala boshlagan edi.

Katerina Lvovna Fedyaning oldiga kirdi, bola olma-xon mo‘ynali po‘stinchasini kiyib, to‘shagida kitob o‘qib o‘tirardi.

– Nima o‘qiyapsan, Fedya? – so‘radi Katerina Lvovna kresloga o‘tirib.

– Avliyolar hayotini, xolajon.

– Qiziqmi?

– Judayam qiziq, xolajon.

Katerina Lvovna iyagini kaftiga tiragancha, kitob o‘qi-yotgan Fedyaning qimirlab turgan lablariga tikilarkan, shu chog‘ birdan: „Bu bola hali menga ko‘p tashvishlar kelti-radi, agar gumdon bo‘lsa, qanday yaxshi bo‘lardi“, degan ilgarigi o‘y-xayollari yana xuddi tuzoqdan bo‘shatilgan iblislardek yopirilib kelib miyasini qamrab oldi.

„Ha-da, nima qipti, – deb o‘ylardi Katerina Lvovna, – bola kasal, unga dori berib yotishipti... kasal bo‘lgandan keyin, har narsa bo‘lishi mumkin... Tabib dori tayinlashda yanglishgan, degan bahona kifoya“.

– Dori ichadigan payting bo‘ldimi, Fedya?

---

¹ *Prosfora* – pravoslav mazhabidagi dindorlar ibodat chog‘ida iste‘mol qiladigan oq bug‘doy unidan pishirilgan kichkinagina dumaloq kulcha.

² *Tashrif (vvedeniye) bayrami* – Bibi Maryamning ibodatgohga kirishini (21 noyabr) xotirlab o‘tkaziladigan cherkov bayrami.

– Bera qoling, xolajon, – dedi bola va qoshiqdagi dorini ichib yuborib, qo‘shib qo‘ydi. – Judayam qiziq kitob ekan, xolajon, bunda avliyolar haqida yozilgan.

– Mayli, o‘qiyver, – dedi Katerina Lvovna va butun xonaga ko‘z yugurtirib chiqib, derazaning jimjimador muz qoplagan oynalariga tikilib qoldi.

– Borib aytay, deraza qopqalarini yopishsin, – dedi u va mehmonxonaga, u yerdan zalga, undan keyin o‘zining boloxonasiga chiqib o‘tirdi.

Besh daqiqalardan keyin bu yerga qo‘y terisidan kalta po‘stin kiygan Sergey chiqib keldi; u sukutda edi.

– Deraza qopqalarini yopishdimi? – so‘radi undan Katerina Lvovna.

– Yopishdi, – dedi Sergey sham so‘xtasini qaychilab olarkan; so‘ng pechka oldiga borib turdi.

Xonaga jimlik cho‘kdi.

– Bugun tungi ibodat hali-beri tugamasa kerak? – so‘radi Katerina Lvovna.

– Ertaga katta bayram, ibodat ancha cho‘ziladi, – javob qildi Sergey.

Yana jimlik.

– Fedyaning oldiga bora qolay. U yolg‘iz o‘tiribdi, – dedi Katerina Lvovna o‘rnidan turarkan.

– Yolg‘iz, de? – so‘radi Sergey qovoq ostidan unga tikilib qararkan.

– Yolg‘iz o‘zi, – javob qildi Katerina Lvovna pichirlab, – nimaydi?

Ikkovining ko‘zidan ko‘ziga qandaydir chaqmoqdek shiddatli chiziq tortilganday bo‘ldi; lekin ular bir-birlariga bironta ham so‘z aytmadilar.

Katerina Lvovna pastga tushdi, xonalardan o‘tdi; hamma yer osuda edi; shamchiroqlar jimgina yonib turar, bekaning soyasi devorlar bo‘ylab lip-lip o‘tardi; eshiklari

yopilgan derazalardagi muz erib tomchilay boshlagandi. Fedya kitob o'qib o'tirardi.

– Xolajon, – dedi u Katerina Lvovnani ko'rib, – bu kitobni olib qo'ying-da, huv anavi ikona qutisi ustida yotgan kitobni olib bering.

Katerina Lvovna jiyani iltimosini bajarib, kitobni olib berdi.

– Endi uxlasang bo'lardi, Fedya!

– Yo'q, xolajon, buvim kelishini kutaman.

– Kutib nima qilasan?

– Buvim menga tungi ibodatdan tabarruk kulcha olib keladilar – so'z berganlar.

Katerina Lvovna birdan dokadek oqarib ketdi, uning o'z homilasi – o'z bolasi bugun birinchi marta yuragi ostida qimirlab tepingandi, shunda uning ko'ksini muz qoplaganday bo'ldi. U xona o'rtasida birpas qimir etmay turib qoldi, keyin muzlab qolgan qo'llarini ishqalagancha xonadan chiqdi.

– Xo'sh? – dedi u boloxonaga asta-asta yurib chiqib, Sergeyini hanuz pechka oldida turganini ko'rarkan.

– Nima? – dedi Sergey eshitilar-eshitilmas va qo'rqib ketdi.

– U bir o'zi.

Sergay qoshlarini chimirib, og'ir hansirab nafas ola boshladi.

– Ketdik, – dedi Katerina Lvovna shaxt eshik tomon burilib.

Sergey apil-tapil etigini yechdi va so'radi:

– Nima olay?

– Hech nima, – dedi Katerina Lvovna va Sergeyini qo'lidan ushlab pastga yetaklab tushib ketdi.

O'N BIRINCHI BOB

Katerina Lvovna uchinchi marta kelganida, kasal bola seskanib ketib, kitobini tizzasiga qo'ydi.

– Nima qildi, Fedya?

– Negadir qo'rqib ketdim, xolajon, – dedi bola xavotirli jilva bilan va to'shak chetiga surilib o'tirdi.

– Nimadan qo'rqib ketding?

– Siz bilan yana kimdir kelayotganday bo'ldi, xolajon.

– Voy, qachon? Hech kim kelgani yo'q men bilan, o'rgilay.

– Hech kim deng?

Bola karavotning oyoq tomoniga engashib, xolasi kirib kelgan eshikka qaradi-da, sal ko'ngli taskin topdi.

– Menga shunday tuyuldi, shekilli, – dedi u.

Katerina Lvovna jiyani karavotining bosh tomonidagi to'siqqa suyandi.

Fedya xolasi yuziga qarab turib, negadir rangingiz oqarib ketdi, dedi.

Katerina Lvovna bunga javoban besabab yo'talib qo'ydi va mehmonxonaga ochiladigan eshikka umid bilan qaradi. U yoqdan pol taxtasining ohista qisirlagani eshitildi faqat.

– Men, xolajon, o'z farishtam Feodor Stratilat haqida o'qiyotgandim. – Ana, u Xudoga judayam sodiq bo'lgan ekan.

Katerina Lvovna churq etmay turaverdi.

– Agar xohlasangiz, xolajon, o'tiring, sizgayam o'qib beraman, – dedi jiyan navozish bilan.

– Shoshmay tur, men hozir kelaman, zaldagi shamchi-roq so'xtasini olaman-u, qaytaman, – dedi Katerina Lvovna va shoshgancha chiqib ketdi.

Mehmonxonada allakimlar juda ohista pichirlashardi; shunday bo'lsa ham, bu pichir-pichir sukutga cho'mgan uyda bolaning ding qulog'iga eshitildi.

– Xolajon! Nima bo‘lyapti o‘zi? Kim bilan pichirlashyapsiz u yoqda? – deb yig‘i aralash chinqirib yubordi bola. – Bu yoqqa keling, xolajon, men qo‘rqib ketyapman, – dedi u yig‘lab, shunda Katerina Lvovnaning mehmonxona tomondan „xo‘sh“ degani eshitildi; bola bu so‘zni o‘ziga qaratilgan deb o‘yladi.

– Nimadan qo‘rqasan? – deb so‘radi xonaga dadil va shaxdam-shaxdam yurib kirgan Katerina Lvovna sal xirillagan ovozda, so‘ng u karavot oldida turib, o‘z gavdasi bilan mehmonxonaga ochiladigan eshikni to‘sdi. – Yot!

– Yotgim kelmayapti, xolajon.

– Yo‘q, Fedya, gapimga quloq sol, yot, uxlaydigan payting bo‘ldi, yota qol, – deb yana takrorladi Katerina Lvovna.

– Nega unaqa qilyapsiz, xolajon? Sirayam yotgim kelmayapti.

– Yo‘q, sen yot, yota qol, – dedi Katerina Lvovna yana ham o‘zgargan va bo‘shashgan ovozda, so‘ng bolani ikki qo‘ltig‘idan olib, to‘shagiga yotqizdi.

Ana shunda Fedya juda ham hayajonlanib ketib, dodlab yubordi: uning ko‘zi xonaga rangi bo‘zarib, yalangoyoq kirib kelayotgan Sergeyga tushgan edi.

Katerina Lvovna bolaning dahshatdan lang ochilgan og‘zini kafti bilan to‘sib turib baqirdi:

– Qani, bo‘l tez! Mahkam bosib tur, qimirlamasin!

Sergey Fedyaning oyoq va qo‘llaridan ushladi, Katerina Lvovna kattakon paryostiqni olib, sho‘rlik xasta bolaning yuziga shartta bosib, ustiga yotib oldi.

Xonada to‘rt daqiqacha qabriston sukunati davom etdi.

– Bo‘ldi, joni uzildi, – deb pichirladi Katerina Lvovna va hamma yoqni tartibga keltirish uchun endigina oyoqqa turgan edi, ne-ne jinoyatlarning shohidi bo‘lgan bu sokin xonadonning devorlari gursullab urilgan mushtlar,

zarbalardan qattiq larzaga keldi: deraza oynalari zirilladi, pol taxtalari tebrandi, osma shamchiroqlarning zanjirlari zorlanib jingillay boshladi, g'ayrita'rif soyalar devorlar bo'ylab zir-zir yugurdi.

Sergey qo'rqqanidan qaltirab, oyog'ini qo'liga olgan-cha chopib chiqib ketdi. Katerina Lvovna uning orqasidan yugurdi, shovqin-suron, baqiriq-chaqiriqlar esa ular orqasidan ta'qib qilib borardi. Bamisoli qandaydir g'ayri-zaminiy kuchlar gunoh botqog'iga botgan bu uyni tag-tugi bilan qo'porib tashlashga urinayotganday edi.

Katerina Lvovna qo'rqib ketgan Sergeyning hovliga otilib chiqib, vahimaga tushganini sezdirib qo'yishidan xavotirda edi; yo'q, u to'g'ri boloxonaga chopib chiqib ketgan ekan.

Zinadan yugurib chiqqan Sergey qorong'ida peshonasini qiya ochiq turgan eshik qirrasiga urib oldi va ingragancha pillapoyalardan umbaloq oshib tusha boshladi; bu dahshatdan u o'zini yo'qotib qo'yayozdi.

Sergey oyog'i osmondan bo'lib, boshi pillapoyalarga urilib, yo'l-yo'lakay, orqasidan yetib kelgan Katerina Lvovnani ham ag'darib pastga dumalab tusharkan, nuqul:

– Zinoviyy Borisich, Zinoviyy Borisich! – deb g'o'ldirardi.

– Qani u? – so'radi Katerina Lvovna.

– Ana, qo'lida temir tova bilan tepamizdan uchib o'tdi. Ana, ana, ana! – deb chinqirdi Sergey, – majaqlayapti, hamma narsani majaqlayapti.

Endi hamma narsa oydinlashgan edi: ko'chaga to'plan-gan tumonat odam deraza oynalarini qars-qurs urar, al-lakimlar eshikni ochib kirmoqchi bo'lardi.

– Sen ahmoqsan! Tur o'rningdan, ahmoq! – deb o'shqir-di Katerina Lvovna va shunday deb turib, g'izillagan-cha Fedyaning oldiga tushib ketdi, borib go'dak murdasining

boshini xuddi uxlab yotganday qilib yostiqqa qo'ydi, so'ng odamlar qarsillatib urayotgan ko'cha eshikni qo'rqmasdan ochdi.

Manzara nihoyatda dahshatli edi, Katerina Lvovna eshik oldida to'plangan olomonning boshi uyra qaradi: son-sanoqsiz begona odamlar hovliga baland devordan oshib tushar, dahshatli shovqin-surondan ko'cha larzaga kelgan edi.

Katerina Lvovna nima bo'lganini bilishga ham ulgurmay, eshik oldini qamal qilgan xalq uni tutib rosa ezg'iladi va hibsga oldi.

O'N IKKINCHI BOB

Bu barcha vahimalar mana bunday sodir bo'lgandi: o'n ikkinchi bayram¹ arafasida bo'ladigan tungi ibodatga hamma cherkovlarda, hattoki Katerina Lvovna istiqomat qilayotgan uncha kichik bo'lmagan uyezdda ham tumonat odam yig'ilardi. Ertasi kuni prestol² bo'ladigan cherkovda-ku, xalqning ko'pligidan tangaday joy anqoning urug'i edi. Bunaqa paytda, odatda, savdogarvachchalardan tarkib topgan xonishchilar qo'shiq san'ati havaskorlari ichidan yetishib chiqqan maxsus regent³ boshqaruvida diniy qo'shiq kuylaydilar.

Bizning xalq xudojo'y, Xudoning cherkoviga qattiq ixlos qo'ygan, shu bilan birga, o'ziga yarasha san'atkor ham: cherkovning serhasham qiyofasi va u yerda uyg'unlik bilan jo'r bo'lib ijro etiladigan diniy madhiyalar xal-

---

¹ *O'n ikkinchi bayram* – xristianlarda 12 ta eng muhim diniy bayramlardan biri.

² *Prestol* – biron muqaddas avliyo yoki yirik diniy hodisa sharafiga qurilgan ibodatgohda ularni xotirlash kuni.

³ *Regent* – cherkovdagi xonishchilar rahbari.

qimiz uchun eng ulkan, eng musaffo huzur-halovatdir. Bizda xonishchilar kuylagan cherkovga shaharning yarim aholisi to'planadi, desak mubolag'a bo'lmaydi, ayniqsa, savdogar yigitlar: gumashtalar, dastyor bolalar, fabrika va zavodlarning ishchi yoshlari yana xo'jayinlarning o'zlari ham xotinlari bilan – hamma-hammalari bitta cherkovga tiqilib kirishadi; ularning har biri papert¹da turib bo'lsa ham, deraza tagiga to'planib bo'lsa ham, saratonning jazirama issig'iga ham, qahraton qishning ayozigiga ham qaramay, oktava (yo'g'on) ovozli qo'shiqchining xonishini va tenor ovozli qo'shiqchining chinqirib avjga chiqishini eshitishga mushtoqdirlar.

Izmaylovlar xonadoniga tegishli butxonaga muqaddas Bibi Maryamning ibodatgohga birinchi tashrifi sharafiga prestol kuni bo'lishi kerak edi, shuning uchun bu bayram arafasidagi oqshomda, ya'ni Fedya falokatga uchragan paytda, shaharning barcha yoshlari ana shu butxonaga yig'ilgan edilar; ular ibodatdan keyin ko'cha-ko'yni boshlariga ko'tarib shovqin solib tarqalisharkan, mashhur tenor qo'shiqchining fazilatlari hamda bas ovozli xonishchining tasodifiy xatolari haqida gurunglashardilar.

Lekin barchani qiziqtirayotgan mavzu faqat xonishchilar emas edi: olomon ichida boshqa masalalarga qiziqqan odamlar ham bor edi.

– Qiziq-a, yigitlar, Izmaylovning kelinini haqida juda g'alati mish-mishlar yuribdi, – dedi mashinist yigit (uni bir savdogar o'zining bug' tegirmonida ishlash uchun Peterburgdan yollab chaqirib olgan edi) Izmaylovlar uyiga yaqin kelganida, – odamlarning aytishicha, – dedi u, – o'sha kelin o'zlarining gumashtasi Seryojka bilan don olishib yurarmish doim...

¹ *Papert* – cherkovga kiraverishdagi ochiq sahn.

– Buni hamma biladi, – dedi egniga dag‘al ip gazlama bilan sirlangan po‘stin kiygan odam. – Bugun bu butxona-da ham ko‘rinmadi-yov.

– Butxona deysan-a! Bu yaramas xotin shunday qabih ishlar qilganki, endi u vijdotsiz na Xudodan qo‘rqadi, na odamlar ko‘ziga tik qarashdan.

– Iye, qaranglar, uylarida chiroq yonib turibdi, – dedi mashinist yigit deraza eshikchasi tirqishidan tushib turgan shu‘laga ishora qilib.

– Qani, mo‘ralab ko‘r-chi, nima qilishayotgan ekan! – deya pichirlashdi bir necha kishilar.

Mashinist ikkita o‘rtog‘ining yelkasiga tayanib, endi eshikcha tirqishiga ko‘zini qadagan ham edi, birdaniga baqirib yubordi va bo‘ralab so‘kindi:

– Og‘aynilar, azizlar! Ichkarida kimnidir bo‘g‘ib o‘ldirishyapti!

Mashinist shunday deb turib, deraza eshikchasini jonjahdi bilan gursullatib ura boshladi. Unga qo‘shilib yana o‘ntacha odam deraza qopqasini mushtlardi.

Olomon lahza sayin ko‘payib borar, oqibatda, biz yuqorida aytib o‘tganimiz – Izmaylovlar uyini qamal qilish boshlangandi.

– Men ko‘rdim, o‘z ko‘zim bilan ko‘rdim, – derdi mashinist Fedyaning o‘ldirilganiga guvohlik berib, – ikkovlari to‘shakda chalqancha yotgan go‘dakni bo‘g‘ishdi.

Sergeyni shu kuniyoq mahkamaga olib ketishdi, Kate-rina Lvovnani esa o‘zining boloxonasiga qamab, qo‘riqlagani ikkita soqchi qo‘yib qo‘yishdi.

Izmaylovlar uyida sovuq zabtiga olgan: pechlar yoqilmagan, eshiklar doimo ochiq: tomoshatalab, bekorchi bir olomon o‘rnini ikkinchi shunaqa olomon egallab turardi. Odamlar kichkina tobutda yotgan Fedyani va qopqog‘i

ustiga kattakon mato yopilgan katta tobutni ko'rgani kelishardi. Fedyaning peshonasiga oq atlas tasma yopilgan bo'lib, bu tasma marhumning miyasi yorib ochilganidan keyin, tajrihdan qolgan qizil chandiqni berkitib turardi. Sud, tibbiyot yo'li bilan yorilgan boshchanoq, Fedyaning bo'g'ib o'ldirilganini aniqlab berdi; ana shunda mayyitning tepasiga olib kelingan Sergey popning mahshar kuni bo'ladigan so'rov haqidagi hamda tavba qilmagan bandalarni qanday jazolar kutayotgani to'g'risidagi va'zlarini eshitgani hamono yig'lab yubordi va nafaqat Fedyani o'ldirganini qasam ichib bo'yniga oldi, shuningdek, janovasiz ketgan Zinoviy Borisichning jasadi qayerga ko'milganini ham aytib, uni kovlab olishlarini iltimos qildi. Quruq qumga ko'milgan jasad hali uncha buzilmagan edi; uni xandaqdan olib, katta tobutga yotqizdilar. Sergey bu ikkala jinoyatda ham yosh beka unga sherik bo'lganini aytib, hammani dahshatga soldi. Lekin Katerina Lvovna hamma berilgan savollarga faqat: „Hech nima bilmayman, hech narsadan xabarim yo'q“, – deb javob qaytaraverdi. Ana shunda Sergeyni beka bilan yuzlashtirishdi. Katerina Lvovna Sergeyning e'tirofini eshitib, bir so'z ham aytmadi, o'ynashiga hayron bo'lib, lekin beg'araz qarab qo'ydi-da, beparvo kayfiyatda dedi:

– Hamonki, u sirni ochib qo'ygan ekan, mening ham tonishimdan foyda yo'q, men o'ldirganman.

– Nima sababdan? – deb so'rashdi undan.

– Anavini deb, – javob qildi juvon boshini xam qilib turgan Sergeyni ko'rsatib.

– Jinoyatchilarni boshqa-boshqa avaxtaga qamashdi; butun jamoatchilikning diqqatini o'ziga tortgan va hammaning g'azab-u nafratini qo'zg'atgan bu dahshatli ish tezda poyoniga yetdi. Fevral oyining oxirida sud jinoyat palatasida Sergeyni hamda uchinchi gildiya savdogarining